

LİSELERDE COĞRAFYA ÖĞRETİM AMAÇLARINA YÖNELİK TARİHSEL BİR ANALİZ

(A Historical Analysis to the Aims of Geography Education at High School)

Dr. Yılmaz GEÇİT

ÖZET

Öğretim programlarının en temel unsurunu oluşturan amaçlar (hedef ya da kazanımlar) niçin öğretim yapılmalı sorusunun doğrudan cevabını teşkil etmektedir. Bu çalışmamızda ülkemizde tarihsel süreçte coğrafya öğretiminin amaçlarına yönelik meydana gelen değişim ve gelişim tespit edilerek esasında şu sorulara yanıt aranmıştır.

**Bir önceki döneme göre coğrafyayı farklı algılama biçimleri geliştirilmiş midir?*

** Coğrafya öğretiminin hedeflerinde değişiklikler meydana getirilmiş midir?*

**Ülkemizdeki coğrafya öğretim anlayışının çağdaş ülkeler içindeki konumu nedir?*

Bu sorulara açıklık getirmek ve ülkemizdeki coğrafya öğretiminin amaçlarını ortaya koymak açısından önem taşıyan akademik bir çalışmadır. Coğrafya öğretim amaçlarının yer aldığı 1971 programından sonra sırasıyla 1973, 1982, 1983, 1992 ve 2005 yılı amaçları ele alınıp ayrıntılı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya Eğitimi, coğrafya öğretimi, Liselerde eğitimi

ABSTRACT

Aims which consist main functions of education curricula has included the reply of why education must be done. In this work, we have tried to find answers to these questions, proving the changes and developments towards aims of geography education in historical period of our country.

** Have any different types of geography perception been developed to the first term?*

** Have any changes been achieved in the aims of geography education?*

** What is the situation of geography teaching understanding in the modern countries?*

It's an academic study due to the fact that we have tried to clarify these questions and to expose the aims of geography education in our country. After 1971 curriculum consists aims of geography education, the aims consisted these years 1973,1982,1983,1992 and 2005 have been investigated step by step.

Key Word: *Geography Education, geography teaching, High school education.*

GİRİŞ

Bireylere okulda ya da okul dışında kazandırılması hedeflenen ve bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri içeren yaşantılar düzeneği “öğretim programı” olarak ifade edilebilir. Öğretim programlarını da içeren ve daha kapsayıcı olan eğitim programı ise genel ifadeler içermektedir. Gerek eğitim gerekse öğretim programlarının en temel unsurunu hedefler (amaçlar) oluşturmaktadır. Kısacası amaç ya da hedefler (kazanımlar) nihai sonuç olarak da belirtilebilir. Ülkeler resmi ideolojilerine ve milli eğitim politikalarına ancak eğitim ve öğretim programlarıyla ve bu programların bilhassa hedef unsuruyla işlerlik kazandırabilirler. Bu nedenle bu programların hazırlanması oldukça ciddi bir süreç ve uzman bir ekip gerektirir. Öncelikle uzman kişilerle uygulanacak olan programların amaçları titizlikle saptanmalı, daha sonra öğretim programlarının diğer unsurlarıyla belirli ve planlı bir ilişki dâhilinde nihai sonuçlara ulaştırılmalıdır.

Coğrafya öğretim programları hazırlanırken esas alınan amaçların yazımında belli bir hiyerarşik sıralamaya uymak gerekir.

Bu sıralama şu şekilde olmalıdır;

- a. Türk Milli Eğitim Amaçları
- b. Eğitim Kurumunun Amaçları
- c. Coğrafya Dersinin Amaçları
- d. Konuların Amaçları

Amaçlar saptanırken şu hususlar da göz önünde tutulmalıdır;

Program, buna bağlı olarak amaçlar;

a. Toplumun şartlarına uygun olmalıdır.

b. Bireylerin ve toplumun ihtiyaçlarına cevap vermelidir.

c. İnsanlarda istenilen tavır ve davranış değişikliklerini içermelidir.

d. Demokratik kurallara uymalıdır.

e. Kendi içinde çelişkili olmamalıdır.

LİSELERİMİZDEKİ COĞRAFYA ÖĞRETİM AMAÇLARINA YÖNELİK TARİHSEL BİR ANALİZ

f.Amaçlar, gerçekleştirilebilecek özellikte olmalıdır (Varış,1996: 135).

Hedeflerin gerekli nitelikleri arasında öğrenci davranışına dönüklük, genellik ve sınırlılık, açık-seçiklik ve bir de bir muhteva ile kenetlilik özellikleri olduğu belirtilmektedir (Ertürk, 1972: 53). Programların daha alt birimini teşkil eden hedef davranışlar ile derslerin amaçları ne derece tutarlı, doğru ve ölçülebilir düzeyde tespit edilirse, Milli Eğitim Temel Kanunu'nun ikinci maddesinde ifade edilen şu hedeflere daha kolay ulaşılabilir: "Türk milletinin bütün fertlerini Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin milli, ahlaki, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1995 ,2).

Yukarıda belirtilen genel ifadeler ve açıklamalar ışığında tarihsel süreçte coğrafya öğretimine yönelik meydana gelen farklı algılama biçimlerini yani coğrafya öğretiminin amaçlarını ele almaya çalışalım. Bunun yanında Avrupa Birliği'ne girme çabalarımız sürerken kabul edilen son coğrafya öğretim programımızda tespit edilen amaçların ne derece evrensel değerler taşıdığı ve coğrafya derslerinin olmazsa olmazı sayılan vatan ve millet bilincine ne derece önem verildiği de irdelenecektir.

Coğrafya müfredat programları tarihine bakıldığında zaman ortaöğretim coğrafya dersi öğretimi için planlı ve düzenli ilk amaçların 1971 taslak programında yer edindiği görülmektedir. 1971 taslak programına kadar uygulanan ana programların (1924, 1934, 1942, 1957) temel yapısını ünite ve konular teşkil ederken 1971 programında ilk defa coğrafya öğretiminin amaçlarına değinilmiştir. Ancak burada ortaöğretimde okutulan tüm coğrafya dersleri için değil sadece lise-1. sınıf Genel Coğrafya dersi için beş amaç ve bunları daha da açığa çıkarmaya ve eğitimcilere yol göstermeye çalışan on bir açıklama-tavsiye bölümlerine yer verildiği görülmektedir.

**1971 Coğrafya Taslak Programına Göre Amaçlar;
Genel Coğrafya öğrenimi yapmış bir öğrenci;**

1. İnsanlığın yaşama alanı olarak yeryüzünün koşullarını ve olanaklarını tanır, bu olanakların sınırsız olmadığını bilir, bu nedenle onların israfından kaçınmak gerektiğini kavrar ve bunu alışkanlık haline getirir. Tabiatı sever ve onu korur.

2. Bir yandan doğal çevrenin insan hayatını ve kültürünü biçimlendirdiğini, öte yandan dünyanın varlıklarından yaralanabilmek için insanın doğal çevreyi nasıl etkileyip değiştirebildiğini kavrar, söz konusu yararlanmanın kültür düzeyi ile ölçülü bulunduğu görüşünü kazanır. Böylece her işte ilme ve tekniğe değer verme gereğinin coğrafya belirtileri arasında sıkı sebep-sonuç bağıntısı ile ahenk ve beraberlik bulunduğunu görür. Bu ahenk ve beraberliğin bozulmamasına özen gösterme alışkanlığı kazanır. Söz konusu ahenk ve beraberlik bakımından yeryüzünün bir takım özelliklere sahip bölümlere (Ülkeler, bölgeler, yöreler) ayrıldığını kavrayarak, farklı bölümlerin koşullarının ve olanaklarının farklı olduğunu, buna göre her bölümde aynı sorunlarla karşılaşmadığını ya da aynı sorunların çözümlerinin aynı olmadığını ve olmayacağını anlar. İçinde bulunduğu koşulları ve sahip bulunduğu olanakları iyi görüp hayatını buna göre düzenleme alışkanlığı edinir.

3. Hayati önemde olan yurt ve dünya sorunlarını tanır, bu sorunların çözümlenmesinde ortak bir görüşe, çabaya ihtiyaç bulunduğunu kavrar. Kültürel ve ekonomik kalkınmada bütün milletlerin ve bir milletin bütün bireylerinin ve bu arada kendisinin ağır sorumluluklar yüklendiğini ve yükleneceğinin bilincine varır.

4. Dünyanın zamanımızdaki politik, sosyal ve ekonomik sorunları, olayları ve gelişmeleri, bu arada milletler arası gruplaşmaları hakkında doğru bir görüş ve kavrayış kazanır. Milletler arası yardım ve anlayışın kendi varlığımızın korunması ve refahımız için zorunlu ve gerekli bulunduğunu, her işte çıkar yolun barış ve anlayış yolu olduğunu kavrar.

5. Başka milletlerin ülke koşullarını, yaşayışlarını, çeşitli sorunlarını ve bu sorunları çözümlene yolundaki çabaları ile sonuçlarını görerek, yüksek kültürün ve bilimsel çalışmanın her türlü koşullar içinde

LİSELERİMİZDEKİ COĞRAFYA ÖĞRETİM AMAÇLARINA YÖNELİK TARİHSEL BİR ANALİZ

başarılı bir hayata olanak hazırladığını kavrar, böylece bu doğrultuda devamlı ilerleme alışkanlığı kazanır (TTKB, 1971: 110).

Bu amaçlar incelendiğinde coğrafya öğretimiyle bireylere (öğrencilere) çeşitli değer ve tutumların kazandırılmak hedeflendiği dikkat çekmektedir. Doğaya karşı duyarlı ve kaynakları bilinçli tüketen bireyler yetiştirmek 2000'li yılların coğrafya öğretiminin de temel noktalarından birini teşkil etmektedir. Öğrencilere çeşitli sorunlar karşısında tekdüze ve monoton bakış açılarının çözümler üretmeyeceği, zaman ve şartlar çerçevesinde analizler yapılması gerektiği de ifade edilmektedir. Ancak bu şekilde bireyler sorgulayıcı bir yaklaşımla farklı ve doğru çözüm önerileri geliştirebilirler. Dikkat çeken ve belki de eleştiriye açık bir husus vatan ve millet bilincinin gelişmesine yönelik net bir açıklamanın olmayışıdır. Hâlbuki coğrafya öğretiminin en temel hedeflerinden biri de öğrencilere yurt sevgisinin verilmesidir. Milli değerlerin oluşması bir milletin varlığına, milletin varlığı ve devamlılığı ise bir yurdun varlığına bağlıdır. Vatan coğrafyanın bizatihi kendisidir. Vatan sevgisinin kaynağı coğrafya, millet sevgisinin kaynağı da millete ait olarak ortak din, tarih, sanat, edebiyat, gibi kültürel değerlerdir (Doğanay, 1993:133). Ancak bu ilk amaçlarda dikkat çeken husus milli değerlerden ziyade daha çok evrensel değerlerin önemsendiği ve tüm insanların ortak amaçlar çerçevesinde, daha yaşanabilir bir dünya için ortak sorumluluk taşımaları gerektiğinin altının çizilmesidir.

İnsanlarla doğal çevre arasındaki karşılıklı ilişki ve etkileşimi konu edinen ve bu yönüyle oldukça kapsamlı bir muhtevaya sahip coğrafya bilimi için sadece yukarıda belirtilen beş amacın yeterli olmayacağı bir gerçektir. Ancak yine de Cumhuriyet tarihimizin ilk lise coğrafya öğretim amaçları olması ve bu açıdan bir ilki teşkil etmesi açısından oldukça önemsenmelidir. Yine bu hedefler paralelinde hazırlanan 1971 Coğrafya Öğretim Programının içeriği incelendiğinde ele alınan konuların oldukça kapsamlı olduğu ve yine bu konuların insanla çevre arasındaki karşılıklı etkileşimi ele alışından dolayı çağdaş coğrafya anlayışına uygunluğunu göstermektedir (Geçit, 2008: 75).

1971 taslak programının hazırlanışından iki yıl sonra modern program olarak da nitelendirilen “1973 Coğrafya Öğretim Programı” kabul edilmiştir. Bu programın coğrafya programlar tarihi içerisinde en belirgin farklarından biri, öncelikle genel anlamda coğrafya öğretiminin

amaçlarına yer vermesi, daha sonra liselerin tüm sınıflarında okutulan coğrafya dersleri için ayrı ayrı amaçların belirtilmiş olmasıdır. Bu özellik daha önce hazırlanan hiçbir programda olmadığı gibi en son hazırlanan 2005 yılı programında da bulunmamaktadır. Diğer bir özelliği ise hazırlanacak coğrafya ders kitaplarının özel şartnamesine de sahip olmasıdır. 1942 yılı programı dışındaki programlarda yer almayan bu şartname 1973 programından sonraki programlarda da yer almamaktadır (Kaplan, 2005: 81). Belirtilen ayrıntılı amaçlardan sonra 1971 programında olduğu gibi açıklama-tavsiye bölümü yer almaktadır (Toplam onyediyi madde halinde). Açıklamalar ve tavsiye bölümünde genel olarak coğrafyanın konusu, coğrafya ilminin problemlere bakış açısı, coğrafyanın inceleme alanları, coğrafyanın insan-çevre konusuna getirdiği bakış açısı açıklanmaya çalışılmıştır. Yine bu açıklama ve tavsiyeler yanında içerikteki konularla birlikte öğrencilerde oluşturulmak istenen bilgi ve becerilere yer verilmiştir. Coğrafya derslerinde öğrencinin kendi yurdunu ve dünyadaki diğer toplumları tanıması gereği, karşılaşılan problemlere çözüm yolları aramasına ilişkin tavsiyeler, dersin nasıl işlenmesi gerektiği, hangi yöntemlerin, araç-gereçlerin ve değerlendirme biçiminin kullanılmasına ilişkin fikirler verilmektedir (Akbaş ve diğerleri, 2003:157).

1973 Coğrafya Öğretim Programına göre Amaçlar;

A.Coğrafya Öğretiminin Genel Amaçları Öğrencilere,

1. Yakın çevrelerinden başlayarak yurdumuzu ve dünyayı tanıtmak, onların vatan, millet ve insanlık sevgilerini daha bilinçli, daha köklü kılmak,
2. İnsanla tabiat arasındaki karşılıklı etkileri, coğrafya olaylarının nedenlerini, aralarındaki bağıllık ve ilişkileri inceleyerek yurdumuzun ve dünyanın ekonomik, sosyal sorunları hakkında bilgi kazandırmak ve onlarda bu sorunları inceleme isteğinin uyanmasına ve gelişmesine çalışmak.
3. Hayati önemde yurt ve dünya sorunlarının çözümlenmesinde ortak bir görüşe ve çabaya ihtiyaç duyulduğunu kavratmak, kültürel ve ekonomik kalkınmada bütün milletin ağır sorumluluklar yükleneyeceği bilincini vermek,

LİSELERİMİZDEKİ COĞRAFYA ÖĞRETİM AMAÇLARINA YÖNELİK TARİHSEL BİR ANALİZ

4. Milletlerin refah ve mutluluklarının coğrafi çevreden yararlanma derecesine ne kadar bağlı olduğunu, yurdumuzun ve dünyanın henüz işlenmemiş olan doğal kaynaklarını öğretmek.

5. Dünya milletleri arasındaki ekonomik bağları inceleyerek bu alanda memleketimizin durumunu kavratmak,

6. Çeşitli haritaları, resimleri, istatistik, grafik ve diyagramları yorumlamayı ve bunlardan yararlanmayı öğretmek.

B.Genel Coğrafya Öğretiminin Amaçları Öğrencilere,

1. Çeşitli coğrafya olaylarının (doğal, beşeri, ekonomik) yeryüzünde dağılışlarını, bunların sebep ve sonuç ilişkilerini ve yeryüzü, canlılar, özellikle insan hayatı üzerindeki etkilerini inceleyerek, olayların farklı dağılışı sonunda yeryüzünde meydana gelmiş olan değişik karakterdeki alanların özelliklerini kavratmak.

2. İnsanlığın yaşama alanı olarak yeryüzünün koşullarını ve olanaklarını tanıtmak, bu olanakların sınırsız olmadığını, bu nedenle onların israfından kaçınmak gerektiğini kavratmak. Tabiatı sevdirmek ve onların korunması alışkanlığını kazandırmak.

3. Bir yandan doğal çevrenin insan hayatını ve kültürünü biçimlendirdiğini, öte yandan dünyanın varlıklarından yararlanabilmek için insanın doğal çevreyi nasıl etkileyip değiştirebildiğini kavratmak, söz konusu yararlanmanın kültür düzeyi ile ölçülü bulunduğu görüşünü kazandırmak, böylece her işte bilime ve tekniğe değer verme gereğinin coğrafya belirtileri arasında sıkı sebep-sonuç bağıntısı ile ahenk ve beraberliğin bozulmamasına özen gösterme alışkanlığını kazandırmak, söz konusu ahenk ve beraberlik bakımından yeryüzünün bir takım özelliklere sahip bölümlere (ülkeler, bölgeler, yöreler) ayrıldığını kavratarak, farklı bölümlerin koşullarının ve olanaklarının farklı olduğunu buna göre her bölümde aynı sorunlarla karşılaşmadığı ya da aynı sorunların çözümlerinin aynı olmadığını ve olmayacağını anlatmak, içinde bulunduğu şartları kavrayıp hayatını buna göre düzenlemesini sağlamak.

4. Dünyanın, çağımızdaki doğal, beşeri ve ekonomik sorunları, olayları ve gelişmeleri hakkında doğru bir görüş kazandırmak.

B. Ülkeler Coğrafyası Öğretiminin Amaçları
Öğrencilere,

1. Komşu ve uzak ülkeleri memleketimizi ilgilendiren yönleriyle tanıtmak.
2. Ülkeleri birbirleriyle karşılaştırarak onlar hakkında bilgi ve anlayış kazandırmak.
3. Milletlerin ülke şartlarını, yaşayışlarını, çeşitli sorunlarını ve bu sorunları çözümlene yolundaki çabaları ile sonuçlarını göstererek ileri kültürün ve bilimsel çalışmanın başarılı bir hayata imkân hazırladığını kavratmak, böylece bu doğrultuda devamlı ilerleme alışkanlığına sahip olmalarını sağlamak.
4. Milletler arası guruplaşmalar hakkında doğru bir görüş ve kavrayış kazandırarak, bu yolla sağlanacak yardım ve anlayışın kendi varlığımızın korunması ve refahımız için gerekli bulunduğu inancını vermek.
5. Milletlerin birbirlerine muhtaç olduklarını ve ülkelerin ortak sorunlarının karşılıklı iyi niyetle ve ortak çabalarıyla çözümlenebileceğini, işbirliği yapma zorunluluğunda bulduklarını kavratmak.

D. Türkiye Coğrafyası Öğretiminin Amaçları

1. Öğrencilere, çevresinin, bölgesinin, diğer bölgelerin ve bütünü ile Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunan yerüstü ve yeraltı kaynakları ile turistik zenginliklerini tanıtmak.
2. Öğrencilerin, içinde yaşadıkları coğrafi çevrenin şartları hakkında bilgi edinmelerini ve ondan gereğince yararlanmanın ulaşılan bilgi ve teknik düzeyine bağlı olduğunu görüşünü kazanmalarını sağlamak.
3. Öğrencileri, milli servet kaynaklarımızı koruma ve milletçe değerlendirme gereğine inanmış ve bu yolda alışkanlıklar kazanmış vatandaş olarak yetiştirmek.
4. Öğrencilerin, yurdumuzun ve milletimizin sorunları üzerine eğilen, bunları esaslı bir şekilde inceleyip öğrenen, bu sorunların

yurt ve millet yararına çözümlenmesi yolundaki çalışmalara canla başla katılan, aydın yurttaş olmasını sağlamak.

5. Öğrencilere, milletler ailesi içinde Türk milletinin durumunu gereğince kavratmak ve onlara ülkemizin kalkınmasında severek sorumluluk alacak vatandaşlık bilincini vermek (Tebliğler Dergisi, 1973:1775).

Programda genel anlamda coğrafya öğretiminin amaçlarından sonra her ders için ayrı ayrı amaçların belirtilmiş olması, amaçların daha kapsayıcı ve coğrafyanın tanımına-ilkelerine uygunluğunu sağlamıştır. Modern program olarak nitelendirilmesinin en temel nedenlerinden biri de bu husustur. 1973 yılı hedeflerinin kapsam ve içerikleri incelendiğinde esasında ilk başta belirtmiş olduğumuz amaçların hazırlamasındaki ana hiyerarşik yapının gözetildiği de dikkat çekmektedir. Gerçekten son derece kapsamlı olan bu amaçlar etraflıca irdelendiğinde yaklaşık 35 yıl önce saptanmış olmalarına rağmen oldukça isabetli tercihler olduğunu söylenebilir. Amaçlar bir taraftan coğrafyanın en temel ilkeleriyle ilişkiliyken diğer taraftan öğrencilere yakın çevrelerinden başlayarak yurdumuzu ve dünyayı tanımaları ve onlarda vatan, millet ve insanlık sevgisinin daha da kökleşmesine zemin hazırlanmıştır. Çünkü sevmek veya sevdirmek, tanımak veya tanıtmakla başlar (Doğanay, 1993: 133).

Coğrafya öğretimiyle bireylere aynı zamanda yurt savunması ve yurt yönetimi konularında da coğrafi bakış açıları ve coğrafi beceriler kazandırmak hedeflenmelidir. Çünkü bu amaçların muhatabı kabul edilen öğrenciler geleceğin siyasileri, idarecileri ve askerleri olacaktır. Bu nedenle doğru ve kapsamlı bir coğrafya eğitimi ülkemiz geleceği açısından da büyük önem taşımaktadır. Esasında askeri liselerdeki harita subaylığı sınıfı da bunun bir göstergesidir. Yukarıda ifade edilen amaçların özüne bakıldığında bu noktaların da dikkate alındığı, belirtilen amaçlara ulaşılması halinde daha basiretli ülke yöneticilerinin yetişmesine olanak sağlanmış olur. Çünkü devlet yöneticilerinin yönetimde başarılı olmaları ülkelerini iyi tanımalarına bağlıdır. Yöneticilerin esas görevi, sorunların çözümlerini en kısa yoldan üretmektir. Özellikle ekonomik ve sosyal sorunlar büyük ölçüde çevre şartları ile ilgilidir (Doğanay, 1993: 135). Sözü edilen sorunların önemli bir kısmının doğrudan insan yaşamına etkiler yaptığı ve bu yönüyle de coğrafyanın kapsam alanına girdiği bir gerçektir. Ayrıca belirtilen

amaçlar çerçevesinde doğal çevreye daha duyarlı, tasarruf bilinci gelişmiş, tüm insanlığı etkileyen sorunlara karşı duyarlı ve çözüm önerileri üreten ve daha müreffeh bir dünya için çaba harcayan bireyler olarak yetişmeleri de hedeflenmektedir. Öğrencilerde çeşitli coğrafi becerilerin (harita kullanabilme, arazi çalışması yapabile gibi) gelişmesine yönelik pek açıklamaların olmaması bir eksiklik olarak değerlendirilmesine rağmen amaçların dönemin şartlarına göre oldukça iyi saptandığı ve çağdaş coğrafya anlayışının ülkemizdeki gelişme basamaklarından biri olduğu gerçeği inkâr edilemez.

1973 yılı programından sonra 1982'de Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nca 19.11.1982 tarih ve 156 sayılı karar ile "Geçici Bir Coğrafya Öğretim Programı" kabul edilmiştir. Bu programın içeriğine bakıldığında dikkat çeken en önemli unsurlardan biri, dersin amaçlarında meydana gelen değişikliktir. Bir önceki programda tüm sınıflarda okutulan coğrafya derslerinin amaçları ayrı ayrı belirtilmişken bu programda amaçlar dokuz madde halinde ve tüm dersler için ortak biçimde belirtilmiştir.

1982 Geçici Müfredat Programına Göre Coğrafya Öğretiminin Amaçları;

Amaç;

1. Öğrencilere yakın çevrelerinden başlayarak yurdumuzu ve yurttaşlarımızı tanıtmak, onların milliyet, vatan ve insanlık duygularını daha bilinçli, daha köklü kılmak.

2. İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı ilişkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyerek öğrencilerin yurdun ekonomik kalkınmasında faydalı eleman olarak yetişmelerini sağlamak.

3. Öğrencilere milletlerin refah ve mutluluklarının coğrafi çevreden yararlanma derecesine ne kadar bağlı olduğunu, yurdumuzun henüz işlenmemiş olan tabii kaynaklarının ne kadar geniş çalışma alanı teşkil ettiğini örnekleriyle belirtmek.

4. Öğrencilere Türkiye'nin başlıca tarım ve endüstri ürünleriyle ticari ilişkileri hakkında bilgi kazandırırken dünya milletleri arasındaki

LİSELERİMİZDEKİ COĞRAFYA ÖĞRETİM AMAÇLARINA YÖNELİK TARİHSEL BİR ANALİZ

ekonomik bağları inceleyerek bu alanda memleketimizin durumunu kavratmak.

5. Onlara, memleketimizin ve bütün dünyanın ulaştırma ve haberleşme yollarını inceletmek.

6. Öğrencileri sık sık karşılaştıkları coğrafi olayların sebeplerini araştırmaya ve bu olaylar arasındaki bağıllık ve ilişkileri bulup çıkarmaya çalışmak.

7. Öğrencilerde başka milletlerin bugünkü hayatını, kültürünü, çalışmalarını, ekonomik ve siyasi durumlarını inceleme isteği uyanmasına çalışmak.

8. Onlarda coğrafya alanında insanın refah ve mutluluğuna büyük hizmetler vermiş olanlara karşı takdir ve hayranlık duygusunu uyandırmak.

9. Öğrencilere çeşitli haritaları, resimleri, istatistik, grafik ve diyagramları açıklayabilmek, plan ve kroki çizebilmek gücünü kazandırmak (Tebliğler Dergisi, 1982: 156).

Bu amaçlara bakıldığı zaman 1. ve 3. maddelerdeki amaçların 1973 coğrafya öğretim programındaki coğrafya öğretiminin genel amaçları içerisinde yer alan 1. ve 4. maddelerle aynı olduğu görülmektedir. Bu maddelerdeki temel amaçlar şu şekilde sıralanmıştır: Öğrencilere yakın çevreden başlayarak yurdumuzu ve yurttaşlarımızı tanıtmak, onlarda milliyet, vatan ve insanlık duygularını daha bilinçli, daha köklü kılmak, ayrıca öğrencilere milletlerin refah ve mutluluklarının coğrafi çevreden yararlanma derecelerine bağlı olduğunu ve yurdumuzun işlenmemiş olan tabii kaynaklarının ne kadar geniş çalışma alanı teşkil ettiğini örnekleriyle belirtmek. Diğer amaçlara baktığımız zaman yine bir önceki programda yer alan amaçlara paralel hedeflerin varlığı saptanmaktadır. Bu amaçlarda temel olarak şunlar belirtilmiştir: İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreyle olan ilişkilerini kavratarak öğrencileri yurdun kalkınmasında faydalı birer eleman olarak yetiştirmek, ülkemizin ekonomik durumunu kavratarak Türkiye'nin dünya ülkeleri içindeki yerini tespit etmek, ulaşım-haberleşme yollarını kavratmak, coğrafi olaylarının sebeplerini irdelemek, öğrencilerde başka milletleri ve kültürleri tanıma isteğini uyandırmak, önemli hizmetler sunmuş coğrafyacıları tanıtmak, sevdirmek ve son olarak öğrencilerde

harita, plan ve kroki çizme yeteneğini kazandırarak çeşitli grafikleri, diyagramları ve haritaları yorumlayabilme tekniğini öğretmektir. 1973 programında genel amaçlar belirtildikten sonra açıklamalar ve tavsiyeler bölümü 17 madde halinde ve oldukça ayrıntılı belirtilmişti. Bu programda ise amaçlar-tavsiyeler bölümünün 15 madde ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu 15 maddenin içeriğine bakıldığı zaman bunlardan 4-5 maddenin bir önceki programdan aynen alındığı ancak biraz daha kısaltıldığı, kalan maddelerin ise yine diğer maddelerle paralellik gösterdiği özetle coğrafya ilminin ne olduğunu ve prensiplerini açıklamaya yöneliktir. Bir önceki programa göre amaçlarda kısaltmaya gidilmiş olmasının doğal bir sonucu olarak kapsam daralmasına neden olmuştur. Bu amaçlara yönelik dile getirilen eleştirilerden biri de öğrenciyi ezberciliğe yönelten özellikler taşımasıdır. Amaçlar daha çok kavratmak, belirtmek, kazandırmak, sağlamak gibi ifadelerle bitirilmiştir. Oysa çağdaş toplumlar ezbersiz öğretime yönelik olarak amaçlarında sorgulamayı, yorumlatmayı, analizi kısacası düşündürmeyi hedeflemektedirler. Bu nedenle bu amaçlar daha çok taklitçi bireyler yetiştirirken çağdaş ülke programları yaratıcı bireyler yetiştirmektedir (Sekin-Ünlü, 2002: 45).

1982 programı amaçlarına daha sonra dört madde daha eklenerek coğrafya öğretim amaçları onüç madde ile daha kapsamlı hale getirilmiştir (Tebliğler Dergisi, 1983:2146). Bu amaçlar yaklaşık 25 yıl boyunca geçerliliğini korumuş ancak 2005 yılı programında önemli değişikliklere uğramıştır. 2005 yılına kadar 1980'li yılların bakış açısıyla coğrafya öğretimin yapılmış olması hatta bu amaçların bir kısmının daha eski coğrafya anlayışının eseri olmalarından dolayı eleştirilere zemin oluşturmuştur.

1983 Coğrafya Öğretim Programına Göre Amaçlar;

Öğrencilere;

1. Yakın çevrelerinden başlayarak yurdumuzu ve dünyayı tanıtmak; onlarda vatan millet ve insanlık sevgisini daha bilinçli, daha köklü kılmak.

2. Türkiye'nin dünya üzerindeki yerini ve önemini belirterek ve onlarda ülkemizin kalkınmasında severek sorumluluk alma duygusunu geliştirmek.

3. Çeşitli coğrafi olayların (tabii, beşeri, ekonomik) yeryüzündeki dağılışlarını, bunların sebep ve sonuç ilişkilerini ve yeryüzü, canlılar, özellikle insan hayatı üzerindeki etkilerini inceleyerek, olayların farklı dağılışı sonucunda yeryüzünde meydana gelmiş olan değişik karakterdeki alanların özelliklerini kavratmak.

4. İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı ilişkilerini, insan topluluklarının yaşama yerlerini ve geçinme yollarını inceleyerek, onların yurdumuzun ekonomik kalkınmasında faydalı birer eleman olarak yetişmelerini sağlamak.

5. İnsanın yaşama alanı olarak yeryüzünün şartlarını, imkân ve kaynaklarını tanıtmak, bu imkân ve kaynakların sınırsız olmadığını, bu sebeple onların israfından kaçınmak gerektiğini kavratmak; tabiatı sevdirmek ve onu koruma alışkanlığını kazandırmak.

6. Milletlerin refah ve mutluluklarının coğrafi çevreden yararlanma derecesine ne kadar bağlı olduğunu, yurdumuzun henüz işlenmemiş olan tabii kaynaklarının ne kadar geniş çalışma alanı teşkil ettiğini örnekleriyle belirtmek.

7. Komşu ve uzak ülkeleri, ülkemizi ilgilendiren yönleri ile tanıtmak, ülkeleri birbirleri ile karşılaştırarak onlar hakkında bilgi kazandırmak.

8. Milletlerin birbirlerine muhtaç olduklarını ve birbirleriyle işbirliği yapma zorunluluğunda bulduklarını; ortak sorunların karşılıklı iyi niyet ve çabalarla çözümlenebileceğini kavratmak.

9. Türkiye'nin başlıca tarım ve endüstri ürünleri ile ticari ilişkileri hakkında bilgi kazandırırken dünya milletleri arasındaki ekonomik bağları inceleyerek, ülkemizin dünya ekonomisindeki yerini ve önemini kavratmak.

10. Buldukları tabii çevrenin, bölgenin, diğer bölgelerin ve bütünüyle Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasına yarayan yerüstü ve yeraltı kaynakları ile turistik zenginliklerini tanıtmak.

11. Çeşitli haritaları, resimleri, istatistik, grafik ve diyagramları yorumlamayı, bunlardan yararlanmayı öğretmek ve onlarda plan, kroki özellikle Türkiye haritası çizme becerisini geliştirmek.

2. Öğrencilerin, milli servet kaynaklarımızı koruma ve değerlendirme gereğine inanmış ve bu yolda alışkanlıklar kazanmış vatandaşlar olarak yetişmelerini sağlamak.

13. Öğrencileri, yurdumuzun ve milletimizin sorunları üzerine eğilen, bunları inceleyip öğrenen ve bu sorunların yurt ve millet yararına çözümlenmesine içtenlikle katılan aydın yurttaşlar olarak yetiştirmek (Tebliğler Dergisi, 1983: 2146).

Bir önceki programda 9 maddeden ibaret olan amaçlar bölümü yeni programda onüç madde ile daha kapsamlı hale getirilmiştir. Coğrafya eğitiminin genel amacının belirtildiği (öğrencilere yakın çevreden başlayarak yurdumuzu, yurttaşımızı ve dünyayı tanıtmak, onlarda vatan millet ve insanlık duygularını daha geliştirmek) 1. madde her iki programda aynen geçerliliğini korumuştur. Yeni programın 4. maddesi eski programın ikinci maddesine tekabül etmekte ve bu maddede; insanların birbiriyle ve coğrafi çevreyle karşılıklı ilişkilerini, insanların yaşama şekillerini, geçinme yollarını kavratarak öğrencilerin yurdun kalkınmasında severek sorumluluk alma duygusunu geliştirmek amacı belirtilmiştir. Çeşitli haritaların, grafiklerin, tabloların yorumlanmasının coğrafya eğitimindeki önemine binaen her iki programda da bu konu belirtilmiştir (1982 programının 9. maddesi, yeni programın ise 11. maddesi). Bu programın ikinci maddesinde Türkiye'nin coğrafi konumunun önemi belirtilmiştir ki bu hassas konu bir önceki programın amaçlar bölümünde hiçbir şekilde yer almamıştır. Öğrencilerin coğrafi bakış açılarını geliştirmek amacı güden diğer önemli maddeler ise yukarıda ayrıntılı belirtilmiştir. Ayrıca 1982 programında coğrafya ilminin ne olduğu, neyi hedeflediğini izahata çalışan açıklamalar bölümü 15 maddeden ibaret iken, yeni programda bu bölüm 12 maddeye indirgenmiştir. Yeni programın açıklamalar bölümünde dikkat çeken en önemli husus milli mücadelenin önemine çok sık değinilmesi gerektiğinin ayrıntılı belirtilmiş olmasıdır. Özellikle coğrafi bölgelerimiz işlenirken milli mücadelede önem kazanan kentlerimiz ayrıntılı ele alınması gerektiği ve milli mücadele ruhunun öğrencilere kazandırılması gerektiği belirtilmiştir (Geçit, 2008:123). Amaçların bu programda daha kapsamlı olması özellikle de jeopolitik açıdan oldukça hassas bir noktada bulunan Türkiye'nin coğrafi konumunun önemine değinilmiş olması olumlu bir gelişmedir. 1982 yılı amaçlarına dair

yapılan değerlendirme ve eleştirilerin bu amaçlar içinde geçerli olduğu gerçeğinden hareketle tekrar ayrıntılı izahata gerek görülmemektedir.

1992 'de TTKB'e tarafından yeni bir öğretim programı kabul edilmiş olmasına rağmen belirtilen 13 amacın geçerliliğini aynen koruduğu dikkat çekmektedir. Ancak Talim ve Terbiye Kurulu'nun 02.09.1991 tarihli kararı doğrultusunda "Ders Geçme ve Kredili Sistem" adı verilen ve ilk yıl imkanları elverişli olan okullarda, 1992-93 öğretim yılından itibaren ise genel ve mesleki-tekniik bütün ortaöğretim kurumlarında uygulamaya konulan yeni bir müfredat programı kabul edilmiştir (Akbaş ve diğerleri, 2003: 157). Talim ve Terbiye Kurulu'nun 08.07.1992 tarihli ve 190 sayılı kararı ile 09.09.1992 ve 277 sayılı kararları doğrultusunda ortaöğretimde okutulacak olan ortak ve seçmeli coğrafya derslerinin amaçları ve içerikleri belirlenmiştir. 190 sayılı karar ile lise seçmeli dersler grubu arasında yer alan "Türkiye Coğrafyası", "Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası" ve "Ülkeler Coğrafyası" ders programları kabul edilmiştir. Lise-2 ve lise 3. sınıflarda okutulan bu seçmeli derslerin genel amaçlarına bakıldığı zaman üç ders için ortak 13 genel amaç ve 15 maddeden ibaret açıklama bölümlerinin yer aldığı görülmektedir. Belirtilen 13 genel amacın 1983 programından aynen alındığı, ancak açıklamalar bölümünde bazı farklılıkların görüldüğü dikkat çekmektedir. 1983 programındaki açıklamalar tüm sınıflarda okutulan coğrafya derslerini kapsadığından özellikle Türkiye'nin coğrafi bölgelerinin işlenişi sırasında bu bölgelerin Kurtuluş Savaşındaki önemleri çok daha ayrıntılı belirtilirken yeni programda daha genel ve kapsayıcı açıklamalar yapılmıştır. Zaten doğal olarak yapılması gereken böyle bir metodolojinin izlenmesiydi. Çünkü coğrafi bölgelerimiz ortak ders grubu içerisinde kabul edilen "Coğrafya 1-2" dersi içeriğinde yer almakta ve farklı bir tarihte kabul edilen bu müfredatın amaçları da ayrıca belirtilmişti. 09.09.1992 ve 277 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararınca kabul edilen ve lise-1.sınıflarda okutulan "Coğrafya 1-2" ders müfredatı 10 amaç ve 11 açıklamadan ibarettir. Bu dersin amaçlarına bakıldığında mevcut 10 amacın 1983 programı ile seçmeli coğrafya derslerinin amaçları ile aynı olduğu ancak ülkeler coğrafyası ile Türkiye'nin beşeri ve ekonomik özelliklerini içermediğinden bu konuları izah eden 3 amacın olmadığı görülmektedir. Yine açıklamalar bölümünün de bu paralelde yapıldığı saptanmıştır (Geçit, 2008:156).

Ders Geçme ve Kredili Sisteme göre Hazırlanan Müfredat Programına göre Ortak Dersler Grubunda yer alan Coğrafya 1-2 Derslerinin Amaçları

Öğrencilere;

1. Yakın çevrelerinden başlayarak yurdumuzu ve dünyayı tanıtmak; onlarda vatan millet ve insanlık sevgisini daha bilinçli, daha köklü kılmak.

2. Türkiye'nin dünya üzerindeki yerini ve önemini belirterek ve onlarda ülkemizin kalkınmasında severek sorumluluk alma duygusunu geliştirmek.

3. Çeşitli coğrafi olayların (tabii, beşeri, ekonomik) yeryüzündeki dağılışlarını, bunların sebep ve sonuç ilişkilerini ve yeryüzü, canlılar, özellikle insan hayatı üzerindeki etkilerini inceleyerek, olayların farklı dağılışı sonucunda yeryüzünde meydana gelmiş olan değişik karakterdeki alanların özelliklerini kavratmak.

4. İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı ilişkilerini, insan topluluklarının yaşama yerlerini ve geçinme yollarını inceleyerek, onların yurdumuzun ekonomik kalkınmasında faydalı birer eleman olarak yetişmelerini sağlamak.

5. İnsanın yaşama alanı olarak yeryüzünün şartlarını, imkân ve kaynaklarını tanıtmak, bu imkân ve kaynakların sınırsız olmadığını, bu sebeple onların israfından kaçınmak gerektiğini kavratmak; tabiatı sevdirmek ve onu koruma alışkanlığını kazandırmak.

6. Milletlerin refah ve mutluluklarının coğrafi çevreden yararlanma derecesine ne kadar bağlı olduğunu, yurdumuzun henüz işlenmemiş olan tabii kaynaklarının ne kadar geniş çalışma alanı teşkil ettiğini örnekleriyle belirtmek.

7. Buldukları tabii çevrenin, bölgenin, diğer bölgelerin ve bütünüyle Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasına yarayan yerüstü ve yeraltı kaynakları ile turistik zenginliklerini tanıtmak.

8. Çeşitli haritaları, resimleri, istatistik, grafik ve diyagramları yorumlamayı, bunlardan yararlanmayı öğretmek ve onlarda plan, kroki özellikle Türkiye haritası çizme becerisini geliştirmek.

9. Öğrencilerin, milli servet kaynaklarımızı koruma ve değerlendirme gereğine inanmış ve bu yolda alışkanlıklar kazanmış vatandaşlar olarak yetişmelerini sağlamak.

10. Öğrencileri, yurdumuzun ve milletimizin sorunları üzerine eğilen, bunları inceleyip öğrenen ve bu sorunların yurt ve millet yararına çözümlemesine içtenlikle katılan aydın yurttaşlar olarak yetiştirmek (TTKB, 1992: 277).

Ders Geçme ve Kredili Sisteme Göre Hazırlanan Müfredat Programına Göre Seçmeli Dersler Grubunda Yer Alan Türkiye Coğrafyası, Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası ve Ülkeler Coğrafyası Derslerinin Amaçları

Öğrencilere;

1. Yakın çevrelerinden başlayarak yurdumuzu ve dünyayı tanıtmak; onlarda vatan millet ve insanlık sevgisini daha bilinçli, daha köklü kılmak.

2. Türkiye'nin dünya üzerindeki yerini ve önemini belirterek ve onlarda ülkemizin kalkınmasında severek sorumluluk alma duygusunu geliştirmek.

3. Çeşitli coğrafi olayların (tabii, beşeri, ekonomik) yeryüzündeki dağılışlarını, bunların sebep ve sonuç ilişkilerini ve yeryüzü, canlılar, özellikle insan hayatı üzerindeki etkilerini inceleyerek, olayların farklı dağılışı sonucunda yeryüzünde meydana gelmiş olan değişik karakterdeki alanların özelliklerini kavratmak.

4. İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı ilişkilerini, insan topluluklarının yaşama yerlerini ve geçinme yollarını inceleyerek, onların yurdumuzun ekonomik kalkınmasında faydalı birer eleman olarak yetişmelerini sağlamak.

5. İnsanın yaşama alanı olarak yeryüzünün şartlarını, imkân ve kaynaklarını tanıtmak, bu imkân ve kaynakların sınırsız olmadığını, bu sebeple onların israfından kaçınmak gerektiğini kavratmak; tabiatı sevdirmek ve onu koruma alışkanlığını kazandırmak.

6. Milletlerin refah ve mutluluklarının coğrafi çevreden yararlanma derecesine ne kadar bağlı olduğunu, yurdumuzun henüz

işlenmemiş olan tabii kaynaklarının ne kadar geniş çalışma alanı teşkil ettiğini örnekleriyle belirtmek.

7. Komşu ve uzak ülkeleri, ülkemizi ilgilendiren yönleri ile tanıtmak, ülkeleri birbirleri ile karşılaştırarak onlar hakkında bilgi kazandırmak.

8. Milletlerin birbirlerine muhtaç olduklarını ve birbirleriyle işbirliği yapma zorunluluğunda bulduklarını; ortak sorunların karşılıklı iyi niyet ve çabalarla çözümlenebileceğini kavratmak.

9. Türkiye'nin başlıca tarım ve endüstri ürünleri ile ticari ilişkileri hakkında bilgi kazandırırken dünya milletleri arasındaki ekonomik bağları inceleyerek, ülkemizin dünya ekonomisindeki yerini ve önemini kavratmak.

10. Buldukları tabii çevrenin, bölgenin, diğer bölgelerin ve bütünüyle Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasına yarayan yerüstü ve yeraltı kaynakları ile turistik zenginliklerini tanıtmak.

11. Çeşitli haritaları, resimleri, istatistik, grafik ve diyagramları yorumlamayı, bunlardan yararlanmayı öğretmek ve onlarda plan, kroki özellikle Türkiye haritası çizme becerisini geliştirmek.

12. Öğrencilerin, milli servet kaynaklarımızı koruma ve değerlendirme gereğine inanmış ve bu yolda alışkanlıklar kazanmış vatandaşlar olarak yetişmelerini sağlamak.

13. Öğrencileri, yurdumuzun ve milletimizin sorunları üzerine eğilen, bunları inceleyip öğrenen ve bu sorunların yurt ve millet yararına çözümlenmesine içtenlikle katılan aydın yurttaşlar olarak yetiştirmek (TTKB, 1992: 190).

Kredili sistem çerçevesinde ortaöğretimde uygulanan ortak ve zorunlu dersler için amaçlar yukarıda belirlenmiştir. Ancak bu amaçlar 1982-1983 programlarına ait amaçların özünü ihtiva ettiklerinde tekrar ayrıntılı ele alma gereği duyulmamıştır.

Coğrafya müfredat tarihi içerisinde en önemli değişiklik şüphesiz 2005 yılı müfredat programında görülmektedir. Çünkü yapılandırmacı yaklaşım temelinde öğrenci merkezli ve sarmal bir yapıya sahip olan bu programın amacı; öğrencilerin yaşadıkları alandan başlayarak ülkemiz ve tüm dünya ile ilgili coğrafi bilinç kazanmaları, gelecekteki yaşantılarında

etkin bir şekilde kullanabilecekleri bir donanıma sahip olmalarıdır (MEB, 2005: 6). Yapılanmacılık ya da bilgiyi yapılandırma olarak da nitelendirilen “yapılandırmacılık (constructivism)” bilginin doğası ile ilgili bir kavram olarak ortaya çıkmıştır ve bu kuram son yıllarda pek çok nedene bağlı olarak ilgi görmektedir. Özellikle geleneksel sınıf ortamında öğrenme, ezbere ve bilginin tekrarına dayanır; oysa yapılandırmacılıkta bilginin transferi, yeniden yapılandırılması söz konusudur. Diğer bir anlatımla, öğrenilmiş bilgiyi yeni bir duruma çevirebilme ve uygulama yapabilmek önemlidir (Demirel, 2004: 233). Klasik ve davranışçı eğitim sisteminin öğrencilere ezbere yönelttiği ancak “yapısalcı ya da oluşturmacı” eğitim anlayışının öğrenci merkezli ve proje tabanlı oluşu gerçeğinden hareketle daha yaratıcı bireyler hedeflediği söylenebilir. Şimdi yapısalcı eğitim modeli ışığında hazırlandığı ifade edilen 2005 yılı coğrafya öğretim programına ait amaçları belirterek daha önceki amaçlara nazaran ne tür farklı bakış açılarını getirdiğini ele alalım.

2005 Coğrafya Öğretim Programına Amaçlar;

Amaç;

1. Coğrafyanın kavramsal ve kuramsal çerçevesini kavrayarak coğrafi bilginin oluşum sürecinde başvurulan araştırma ve sunum tekniklerini kullanır.
2. İnsan-doğa ilişkisi çerçevesinde coğrafi sorgulama becerileri kazanır.
3. Evrene ait temel unsurları yaşamla ilişkilendirir.
4. Doğa ve insan sistemlerinin işleyiş ve değişimini kavrar.
5. Yakın çevresinden başlayarak ülkesine ve dünyaya ait mekânsal değerlere (doğa ve insanın ürettikleri ve biriktirdikleri) sahip çıkma bilincini geliştirir.
6. Ekosistemin işleyişine yönelik sorumluluk bilinci geliştirir.
7. Doğa ve insan sistemlerinin ürettiği değerlerin uyumlu birlikteliği ve sürekliliği için mekânsal planlamanın önemini kavrayarak insan ve doğa kaynaklarının kullanımında “tasarruf bilinci” geliştirir.
8. Mekânsal süreçlerin yerel ve küresel etkileşim içinde olabildiğini irdeler.

9. Kalkınma süreçlerinin doğayla uyumlu kılınmasının önemini kavrar.

10. Doğal afetler ve çevre sorunlarını değerlendirerek korunma ve önlem alma yollarına yönelik uygulamalar geliştirir.

11. Ülkelerin oluşturdukları bölgesel ve küresel düzeyde etkin olan, çevresel, kültürel, siyasi ve ekonomik örgütlerin coğrafi açıdan uluslararası ilişkilerdeki rolünü kavrar.

12. Bölgesel ve küresel ilişkiler açısından Türkiye'nin konum özelliklerini kavrayarak sahip olduğu potansiyellerle coğrafi bir birikim ve sentez ülkesi olduğunun bilincine varır.

13. Coğrafi değerlerin "vatan bilincinin" kazanılmasındaki önemini özümser (MEB, 2005:13).

Bilindiği gibi coğrafya, öğrencilerin yaşadığı alanı ve dünyayı algılamalarını ve anlamlandırmalarını sağlamaya çalışan bir disiplindir. Çünkü insanların mekânsal algıları, yaşadıkları alanın konum özellikleriyle doğrudan ilgilidir. Öğrenciler, coğrafya eğitimi ile dünyayı algılama, anlama ve değerlendirme açısından yaşadığı alandan küresel ölçeğe doğa ve insana ait sistemler, süreçler ve dokulara yönelik coğrafi bilinç kazanır. Öğrencilerin yakın çevrelerinden başlayarak, ülkemiz ve dünya ile ilgili coğrafi bilinç kazanmalarını vizyon kabul eden yeni programın vizyon ve ilkeleri ile ilgili açıklama, 2005 yılında Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca çıkarılan coğrafya dersi öğretim programı ve kılavuzunda (MEB, 2005: 15-16) aşağıdaki şekilde maddeler halinde sıralanmıştır: Coğrafya dersi öğretim programının vizyonu öğrencilerin coğrafi bilinç kazanmaları doğrultusunda;

Doğa ve insana ait unsurları anlayarak mekânı doğru ve etkin kullanan,

İnsan ve doğa arasındaki karşılıklı etkileşimi fark eden,

Çevre kalitesine önem vererek geleceği düşünen,

Milli değerlere bağlı, vatanını koruyan,

Dünyanın ve insanlığın korunmasına yönelik sorumluluk duygusuna sahip,

Coğrafi bilgi ve becerileri kullanarak doğa ve insana ait değerleri geleceğe taşıma stratejileri geliştiren ve uygulayan,

LİSELERİMİZDEKİ COĞRAFYA ÖĞRETİM AMAÇLARINA YÖNELİK TARİHSEL BİR ANALİZ

İnsan ve doğa süreçleriyle oluşan ekolojik, ekonomik, sosyal ve politik ilişkileri, dünya genelindeki insanlar, yerler ve çevrelerin birbirleriyle olan etkileşimini anlayan,

Coğrafi sorgulama, harita okur-yazarlığı, bilgi teknolojilerini kullanma, arazi çalışmaları, gözlem ve etkili iletişim kurabilmeyi de içeren yöntem ve teknikleri kullanan entelektüel ve sosyal becerilere sahip bireyler yetiştirmektir.

Yine aynı kaynağa göre (MEB, 2005: 16) coğrafya dersi öğretim programında şu ilkeler benimsenmiştir;

Program öğrenci merkezli yaklaşımları temel alır.

Öğrenci bilgiyi ezber yoluyla edilgen bir şekilde değil, öğrenme-öğretme sürecine aktif katılarak öğrenir. Bilgiyi anlamlandırarak yapılandırır ve yorumlar.

Programın kazandırmayı hedeflediği bilgi, beceri, tutum ve değerler, öğrencilerin günlük ve meslek yaşantıları yoluyla hayata taşınabilir niteliktedir.

Program öğrencileri soru sormaya, araştırma ve planlama yapmaya özendirir.

Program doğa ve insan etkileşimine duyarlı, doğaya uyumlu gelişmeyi hedef alan ve tasarruf yapmaya özendiren bir içeriğe sahiptir.

Program olay ve olguların yaşanılan alan, bölge, ülke ve dünya ölçeğinde algılanmasına yönelik ve küresel etkileşimi yansıtabilen bir içeriği öngörür.

Program Türkiye'nin konumsal önemine, vatan bütünlüğüne ve milli değerlere duyarlıdır.

Amaçlar dikkatlice incelendiğinde esasında daha önce kabul edilen amaçlara göre çok önemli yenilikler getirmeğini görmekteyiz. Muhteva açısından 1973 ve 1983 programı amaçlarıyla oldukça paralellik arz ettiği görülmektedir. Amaçlar arasında dikkate değer ve daha önceki programlara ait amaçlar içerisinde yer almayan husus çeşitli araştırma ve sunma tekniklerini kullanabilme yetisini öğrencilere kazandırmaktır. Bu amaç 1. maddede şöyle belirtilmiştir: "Coğrafyanın kavramsal ve kuramsal çerçevesini kavrayarak coğrafi bilginin oluşum

sürecinde başvurulan araştırma ve sunum tekniklerini kullanır”. Bu oldukça olumlu bir gelişmedir. Çünkü coğrafya eğitiminde diğer bilimlerde de kullanılan birçok metot ve teknik kullanılarak öğrencilerde farklı beceriler kazandırmak hedeflendiği gibi, sadece coğrafya ilmine özgü araştırma teknikleri ve bunun sonucunda hedeflenen coğrafi beceriler de vardır (Harita becerisi, sorgulama becerisi, tablo, diyagram, grafik oluşturma ve yorumlama becerisi, değişim sürekliliği algılama becerisi, kanıt kullanma becerisi, arazi çalışma becerisi gibi). 2005 yılı amaçların daha evrensel daha bütüncü olmaları zaten bir gerekliliğin sonucudur. Çünkü bu yeni amaçlar belli bir süreç sonrasındaki olgunlaşmanın sonucudur. 1973 yılı amaçlarına göre daha pozitif, daha modern ve daha kapsayıcı olmaları zaten beklenen doğal bir süreçtir.

Yeni amaçlara baktığımızda özetle şunlar hedeflenmektedir: Coğrafya eğitimi almış bireylerin çeşitli olay ve olguları coğrafi bir bakış açısıyla analiz etmeleri, coğrafi olayları sorgulayıcı ve eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmeleri, çeşitli değerleri doğrudan insan yaşamıyla ilişkilendirmeleri yanında, tarihsel ve kültürel değerlere sahip çıkma bilinci de verilmeye çalışılmaktadır. Daha önceki programların birçoğunda da bu amaçlar farklı ifadelerle yer edinmiştir. Sorumluluk ve tasarruf bilincini geliştirme, doğanın işleyişindeki önem ve bireysel sorumluluklar geliştirme, çeşitli siyasi örgütlenmelerin oluşmasında coğrafi etkilerin önemini kavrama, Türkiye’nin sahip olduğu potansiyellerle coğrafi bir birikim ve sentez ülkesi olduğunun bilincine varma gibi hedefler de öngörülmüştür. Son olarak coğrafi değerlerin “vatan bilincinin” kazanılmasındaki önemini kavrayan bireyler yetiştirmek yeni öğretim programının son amacını teşkil etmektedir. On üç maddelik amaçlar analiz edildiğinde sanki milli değerlerin çok fazla öne çıkarılmadığı, Doğanay hocamızın ifade ettiği yurt sevgisinde, yurt savunmasında, yurt yönetiminde coğrafya bilgisi almış bireyler yetiştirmenin ehemmiyeti yeterince işlenmemiş izlenimi doğabilir (Doğanay, 2002:177). Ancak program bir bütün olarak ele alındığında, amaçlarla birlikte vizyon ve ilkelerle birlikte değerlendirildiğinde Türkiye’nin konumsal önemine, vatan bütünlüğüne ve milli değerlere duyarlı ve bağlı, vatanını koruyan bireyler de yetiştirmeyi hedeflediği görülmektedir.

Çağdaşlarımız olan ülkelerin coğrafya eğitimindeki temel yaklaşımları ulusal düzeyden dünya geneline varmış, çevreye daha

duyarlı ve bilinçli bir nesli yetiştirmektir. Bu nedenle programları coğrafi olaylarla insan ilişkisini ön planda tutan, çevre ağırlıklı programlardır. Öğrencilere dünyayı bir bütün olarak ele alıp coğrafi olaylara küresel olarak yaklaşarak dünyanın geçmişten gelen bir miras değil, korunması gereken bir miras olduğunu öğretmek hedeflenmiştir (Üçışık-Sekin, 2001: 53). Bu açıdan da değerlendirildiğinde yeni programımızın amaçlar açısından çağdaş ülkelere paralellik arz ettiği de söylenebilir. Bununla beraber coğrafya konusu, vizyonu, ilke ve prensipleriyle esasında sosyal bilimlerle fen bilimleri arasında adeta bir köprü misyonu üstlenen bir bilim dalıdır. Coğrafya'nın temel konuları arasında yer alan harita üzerinde çeşitli matematiksel işlemler (alan ve uzunluk hesaplamaları), eğim hesaplamaları, çeşitli iklimik veriler üzerinde yapılan işlemler (iklim elemanlarına ait aylık ve yıllık ortalamaların hesaplanması, mod, medyan ve standart hesaplamalar gibi), beşeri ve ekonomik unsurlarla ilgili bazı işlem ve ilişkileri ortaya çıkarma, çeşitli analiz, sentezler için öğrencilerin temel matematiksel bilgilere de sahip olmaları gerekir. Ayrıca tüm bilimler için geçerli olan ana dili doğru kullanabile becerisi geliştirme coğrafya öğretiminin de temel amaçları arasında olmalıdır. Özellikle bahsedilen son iki durumu çağdaş Avrupa ülkeleri daha yıllar önemseyerek coğrafya programlarına almışlardır. İngiltere Milli Müfredat Komisyonu'nun (National Council Curricula) "Geography from 5 to 16-(1986)" kitabında bu durum şu iki ifadeyle belirtilmektedir: Coğrafya öğretimiyle öğrencilerin terminolojilerini arttırmak ve arıtmak ve dil becerilerini geliştirmek ile matematiksel kavram bilgilerini ve sayılarla ilgili becerilerini geliştirmek de amaçlanmalıdır (Karabağ, 1998:6). Ülkemizde bu hususların yeterince önemsenmemesi ya da amaçlar içerisinde irdelenmemesi de bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Ülkemiz liselerinde (ortaöğretimde) cumhuriyet dönemi boyunca uygulanan coğrafya öğretim amaçlarına yönelik bu çalışma sonucunda önemli bazı tespitler yapılmıştır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki 1970'li yıllara kadar uygulanan coğrafya öğretim programlarında amaçlardan bahsedilmemiş, programların ana yapısını ünite ve konular teşkil etmiştir. 1971 coğrafya taslak programının uygulamaya konulan daha önceki programlardan en temel farklarından biri ilk defa "coğrafya öğretim amaçlarına" yer vermesidir. Ancak bu programda da sadece lise–

1. sınıf Genel Coğrafya dersine yönelik beş amaç saptanmıştır. Bu amaçlarla insanla doğal çevre arasında karşılıklı bir etkileşimin varlığı gerçeğinden hareketle insanın doğal çevreyle barışık ve onu koruması gerektiği anlayışı verilmektedir. Ayrıca bireysel olarak yurt ve dünya sorunlarına karşı duyarlı, sorunluluk bilinci gelişmiş ve her çıkar yolun barış ve anlayış yolu olduğunu kavrayan bir nesil yetiştirmek bu programın en temel anlayışıdır. Aslında bu amaçların özüne bakınca bugünkü coğrafya öğretiminin özünde de bunların bulunduğu görmekteyiz. Ancak coğrafya gibi inceleme alanı oldukça kapsamlı, çok farklı metot ve tekniğin kullanılması gereken, çeşitli araç-gereç kullanımının zorunlu olduğu bu ders için sadece beş amacın kabul edilmiş olması önemli bir eksikliktir. Buna rağmen ortaöğretim coğrafya müfredat programlarının ilk amaçları olması ve daha sonraki amaçlara kaynaklık etmesi açısından oldukça önem taşımaktadır.

Modern program olarak nitelendirilen 1973 programında öncelikle altı madde ile genel anlamda coğrafya öğretiminin amaçlar belirtilmiş, daha sonra tüm sınıflarda okutulan coğrafya dersleri için ayrı ayrı amaçlar saptanmıştır (lise-1 sınıf Genel Coğrafya dersi için dört amaç, lise-2. sınıf Ülkeler Coğrafyası ile lise-3. sınıf Türkiye Coğrafyası dersleri içinde beşer amaç hedeflenmiştir). Son derece kapsamlı olan bu amaçlar etraflıca irdelendiğinde yaklaşık 35 yıl önce saptanmış olmalarına rağmen oldukça isabetli tercihler olduğu söylenebilir. Amaçlar bir taraftan coğrafyanın en temel ilkeleriyle ilişkiliyken diğer taraftan öğrencilere yakın çevrelerinden başlayarak yurdumuzu ve dünyayı tanımaları ve onlarda vatan, millet ve insanlık sevgisi gibi duyguların gelişmesine öncülük etmektedir. Bazı eksiklikler ihtiva etmesine rağmen amaçların dönemin şartlarına göre iyi saptandığı ve çağdaş coğrafya anlayışının ülkemizdeki gelişme basamaklarından biri olduğu açıkça ifade edilebilir.

1982 geçici coğrafya programında amaçlarda tekrar bir daralma dikkat çekmektedir. Bir önceki program gibi her ders için ayrı ayrı değil genel anlamda coğrafya eğitimi için dokuz amacın kabul edildiği görülmektedir. Bir yıl sonra hazırlanan programda ise bu amaçlara dört madde daha eklenerek coğrafya öğretim amaçları onüç maddeye çıkartılmıştır. 1992-93 eğitim-öğretim yılında yaygın olarak uygulamaya konulan “Ders Geçme ve Kredili Sistem’de” bu amaçlarda bazı

LİSELERİMİZDEKİ COĞRAFYA ÖĞRETİM AMAÇLARINA YÖNELİK TARİHSEL BİR ANALİZ

değişiklikler yapma zorunluluğu doğmuşsa da esasında bu on üç maddelik amaçlar geçerliliğini 2005 yılına kadar korumuştur.

“Yapılandırmacı Eğitim Modeli” ışığında ve sarmal, bütünsel bir yaklaşımla hazırlandığı ifade edilen 2005 yılı coğrafya öğretim programında coğrafya öğretimi için yine onüç genel amaç belirlenmiştir. Amaçların özünde çeşitli değer ve tutumlar kazanmış, doğal kaynakların israfından kaçınan, doğanın işleyişinde sorumluluk bilincine sahip, dünya insanlarıyla entegre olmayı hedefleyen, sorunlar karşısında ortak çözümler üreten bireyler yetiştirmek hedeflenmektedir. Aynı zamanda çeşitli araştırma ve sunum teknikleri kazanmış öğrenciler de amaçlanmaktadır. Ancak coğrafya gibi inceleme alanı oldukça geniş bir disiplin için bu on üç amacın yeterli olabileceği şüphelidir. Belirtilen onüç amaca ilaveten şu hususlarında amaçlar içinde yer edinmesi gerekirdi;

- a- Doğal, ekonomik, beşeri ve sosyal olay ve sorunlar karşısında projeler üretebilme,
- b- Olayları coğrafi bakış açısıyla değerlendirme, sorgulama becerileri geliştirme, kanıt kullanabilme ve dikkatli gözlem yapabilme,
- c- Coğrafi Bilgi Sistemi'nin faydalarını anlama ve bu sistemi öğrenme, özümseme,
- d- Jeopolitik açıdan önemli bir mevkide bulunan Türkiye'nin konumsal stratejisini analiz edebilme,
- e- Temel matematiksel kavram bilgileri ve sayılarla ilgili temel bazı işlemsel becerileri geliştirebilme,
- f- Türkçe'yi doğru ve etkili kullanabilme.

KAYNAKLAR

- Akbaş, Y., Engin, İ., Gençtürk, E., 2003, 1. Coğrafya Kongresinden Günümüze Liselerimizde Müfredat Programlarındaki Değişimler, Milli Eğitim Dergisi, Sayı: 157, Ankara.
- Demirel, Ö., 2004, Eğitimde Program Geliştirme. Pegem Yayıncılık. Ankara.
- Demirel, Ö., 2003, Öğretme Sanatı. Pegem Yayıncılık. Ankara.
- Doğanay, H., 1983, Okullarımızda Coğrafya Öğretiminin Temel Meseleleri. Milli Eğitim Kültür Derg. Sayı: 19. Ankara.
- Doğanay, H., 1992, Coğrafyada Metodoloji. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğt. Fak. Yay. No: 28. Erzurum.
- Doğanay, H., 1993, Coğrafya Metodolojisi, Genel Metotlar ve Özel Öğretim Metotları. MEB. Yay. Öğretmen Kitapları Dizisi 187. Ankara.
- Doğanay, H., 2002, Coğrafya Öğretim Yöntemleri. Aktif Yayınevi. İstanbul.
- Ertürk, S., 1972, Eğitimde Program Geliştirme. Yelkentepe Yay. Ankara.
- Geçit, Y., 2008, Cumhuriyetten Günümüze (1923-2005) Lise Coğrafya Müfredat (Öğretim Programının) İncelenmesi. Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniv. Eğt. Bil. Enst. İstanbul.
- Gözütok, F.D., 2003, Türkiye’de Program Geliştirme Çalışmaları. Milli Eğitim Dergisi, Sayı: 160. Ankara.
- Kaplan, Ş.G., 2005, Cumhuriyetten Günümüze Ortaöğretim Coğrafya Dersi Öğretim Programlarındaki Değişimlerin Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi. Gazi Üniv. Eğt. Bil. Enst. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Karabağ, S., 1998, Coğrafya Öğretiminde Anahtar Sorular ve Kavramlar. Gazi Eğt. Fak. Derg. cilt:18, sayı:2, s.25-41, Ankara.
- Sekin, S., Üçışık, S., 2001, Lise Coğrafya Dersi Öğretim Programının Amaçlarına Yönelik Eleştirel Bir Yaklaşım. Marmara Coğr. Derg. Cilt:2, Sayı: 3. İstanbul.

LİSELERİMİZDEKİ COĞRAFYA ÖĞRETİM AMAÇLARINA YÖNELİK TARİHSEL BİR ANALİZ

- Sekin, S., Üçışık, S., 2001, Lise Coğrafya Dersi Öğretim Programının İncelenmesi. Marmara Coğr. Derg. Cilt:2, Sayı: 3. İstanbul.
- Sekin, S., Ünlü, M., 2002, Coğrafya Dersinin Temel Öğretim Sorunları. Marmara Coğr. Derg. Sayı: 5. İstanbul.
- Şahin, C., 2001, Orta Öğretim Coğrafya Öğretmenlerinin Mesleki Sorunları Hakkında Bir Araştırma. Marmara Coğr. Derg. Cilt:2, Sayı: 3. İstanbul.
- Şahin, C., 2001, Türkiye’de Coğrafya Öğretimi (Sorunlar- Çözüm Önerileri). Gündüz Eğitim Yayınları. Ankara.
- Variş, F., 1996, Eğitimde Program Geliştirme. Teori ve Teknikler. Akım Yayıncılık. Ankara.
- MEB, 2005, Coğrafya Dersi Öğretim programı. Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Ankara.
- MEB Tebliğler Dergisi, 1971, Cilt: 34, Sayı: 1652.
- MEB Tebliğler Dergisi, 1971, Tarih: 22 Mart 1973, Sayı: 4652.
- MEB TTKB, 1971, Karar Sayı:110.
- MEB Tebliğler Dergisi, 1973, Tarih: 21 Ocak 1974, Sayı: 1775.
- MEB TTKB, 1982, 19.11.1982 ve 156 Sayılı Kararı.
- MEB Tebliğler Dergisi, 1982, Tarih: 20 Aralık 1982, Sayı: 2128.
- MEB Tebliğler Dergisi, 1983, Tarih: 29 Ağustos 1983, Sayı: 2146.
- MEB TTKB, 1992, 27.03.1992 ve 79 Sayılı Kararı.
- MEB TTKB, 1992, 09.09.1992 ve 277 Sayılı Kararı.
- MEB TTKB, 1992, 190 Sayılı Karar.
- MEB Tebliğler Dergisi, 1992, Tarih: 27 Mart 1992, Sayı: 5712.